

**IX. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
Kolozsvár, 2006. november 25-26.**

**A két világháború közötti erdélyi
magyar képzőművészet**

Témavezetők:

1. Dr. Kovács András
Egyetemi tanár (BBTE)
Történelem-Filozófia Kar

2. Murádin Jenő
Ny. egyetemi docens
Kolozsvári Képzőművészeti
Főiskola

Készítette:

Kovács Árpád
mesteris hallgató

Történelem-Filozófia Kar
Művészettörténet szak

A két világháború között eltelt alig több mint két évtizedet felölelő időszakot az erdélyi magyar művészettörténet első önálló korszakának lehet tekinteni. A kisebbségi lét új, szokatlan kihívásaira a művészeti életben is válaszolni kellett, de előbb ennek módszereit és lehetőségeit szükségszerűen ki kellett alakítani. A művészi érték társadalmi tudatosításában, művészet és közönség kapcsolatában az építőmunkát az alapoktól kellett kezdeni. A sorskérdések vállalásával, olykor emberfeletti küzdelmek árán sikerült a szervezeti élet intézményeit kiépíteni, fenntartani és működtetni.

A két világháború közötti erdélyi magyar képzőművészet tehát mindenekelőtt adni kívánt: művészi tárgyat, otthont, környezetet és kulturális-szellemi erőt.

1. Bevezetés

Dolgozatom célja a két világháború közötti erdélyi magyar képzőművészet helyzetének vizsgálata: a művészetszervező törekvések, a kulturális-művészeti központok, a művészpályák alakulásának tekintetében, valamint az anyaországi és a román művészekkel, művészeti fórumokkal való kapcsolattartás és a művészetszervezés eredményeinek bemutatása.

A XX. századi erdélyi magyar művészet kutatása eléggé előrehaladott és fontos eredmények születtek ebben a témában. Az utóbbi évtizedekben megjelent, a korszakkal foglalkozó írások túlnyomó része az ismeretterjesztésen túl a különböző rangú és rendű művészek egyéni pályájának – sok esetben műelemzésre is alapozott - monografikus összefoglalására helyezte a hangsúlyt, ugyanakkor viszonylag kevés tanulmány látott napvilágot a művészetszervező kísérletekről és a művészeti fórumok hasznos együttműködéséről. Kutatásom során jelentős figyelmet fordítottam a különböző hazai és magyarországi napilapok, illetve szakfolyóiratok a témával kapcsolatos korabeli tudósításainak és a töredékesen megmaradt levelek, feljegyzések, katalógusok elemzésére is.

2. A korszakhatár kérdései és a kulturális állapotok

A két világháború között eltelt alig több mint két évtizedet felölelő időszakot az erdélyi magyar művészettörténet első korszakának lehet tekinteni, kitapinthatók ugyanis azok az összetartozó és meghatározó vonások, amelyek egy művészeti korszak előfeltételei. Habár a magyar és a román művészetnek nem egy kiválóságát adta Erdély, önálló erdélyi képzőművészetről a trianoni döntést megelőző időkben voltaképpen alig beszélhetünk. 1920. június 4-én a nagyhatalmak Romániához csatolták Erdélyt, ami a kisebbségi sors kezdetét jelentette. A kisebbségi élet új volt az itt élő magyarok számára, így ennek módszereit és lehetőségeit meg kellett tanulniuk. Éveknek kellett eltelnie míg a céltalanságot a céltudat, az ernyedtséget a vállalkozó kedv, a passzivitást az aktivitás váltotta fel.¹

¹ Szakács Gabriella: *A revíziós politika és a magyarság Erdélyben*. Magiszteri dolgozat. BBTE. Kolozsvár, 2006.

3. Művészetszervező törekvések

3. 1. Az 1919-es Pütkösdi Kiállítás. Az erdélyi képzőművészek első közös bemutatkozása.

Ez a korántsem lelkesítő helyzetkép megváltozik az első világháborút követő politikai-társadalmi átalakulásokkal. A tárgyalt korszak elején képzőművészeti síkon Erdély még nem jelentett központot, a szervezettségnek alig találjuk nyomát, a művészi életet a teljes dezorganizáció jellemezte. A Nagybányai művésztelep az első világháború előtt még nem, a háború után már nem érezte hivatásának az erdélyi művészet szervezeti összefogását. A húszas évek elején szinte észrevétlenül Kolozsvár lesz a kezdeményezések zászlóvivője. Kolozsvár a változásokból adódó természetességgel mind hangsúlyosabban jelentős kulturális-művészeti központtá lesz. Az innen kiinduló szervezkedési kísérletek állítják e várost a középpontba. Szentimrei Jenő és mások kezdeményezésére már 1919 nyarán Kolozsváron megrendezik az erdélyi képzőművészek közös művészeti kiállítását. Ezt követi azután a román, magyar, szász képzőművészek 1921-es tárlata (az Erdélyi Szalon), majd tíz évvel később egy harmadik közös bemutató. Ezek a kiállítások a művészeti szervezkedés megindulását, az egymástól függetlenül dolgozó alkotók kölcsönös megismerését, párbeszédét segítették elő. Segítségükre voltak mindenekelőtt abban, hogy helyüket, kultúrmissziójukat öntudatosan határozzák meg s nyomatékkal fogalmazzák meg elvárásaikat is a társadalommal szemben. Az állam művelődéspolitikájában azonban a képzőművészeteknek továbbra is periférikus helye volt. Ebbe pedig művészeti életünk szervezői nem tudtak és nem is akartak belenyugodni.

1919 júniusában megnyílt az erdélyi képző- és iparművészek Pütkösdi Kiállítása Kolozsváron, a sétatéri korcsolyapavilonban. Az első romániai magyar tárlat szervezői, élükön Szentimrei Jenővel az új erdélyi kultúra megalapozását tartották legfontosabb feladatuknak. A tárlat anyaga esetlegesen áll össze. A szász származású Widmann Waltert leszámítva a magyar művészek munkáiból kizárólag kolozsvári vagy Kolozsvár környéki (Dés, Szamosújvár, Nagyenyed) műtermekből válogattak, igaz mind az idősebb, mind a fiatalabb művészek közül a legjobbak adták meg a tárlat rangját: Ács Ferenc, Szopos Sándor, Tóth István, Stein János, Daday Gerő, Dóczyiné Berde Amál, Melka Vince festők, valamint Szabó Vera és Füredy Richárd szobrászok.²

² Banner Zoltán: *Erdélyi magyar művészet a XX. században*. Budapest, 1990, Képzőművészeti Kiadó. 36-38. o.

3. 2. Az Erdélyi Képzőművészeti Szalon 1921-es kolozsvári kiállítása

Az Erdélyi Képzőművészeti Szalon a – Collegium Artificum Transylvanicorum - 1921-es kiállítása mérföldkövet jelentett az erdélyi művészeti életben. Az expresszív kiállítás erejével hangzik döbbenetesen élőnek Kós Károly fölhívása: „A szegény ember arról szeret beszélni amije hiányzik. Amire vágyik, amit szeretne, ha volna, de amije nincsen. Beszéljünk hát a képzőművészetről (...). Akarunk művészetet: élőt, szervezt, nélkülözhetlent. Lehetséges ez? Lehetséges, mert muszáj, mert szükségünk van rá, tehát lesz erőnk is hozzá. Művészeink vannak. Itt-ott szerteszórvá. Mi sem tudunk róluk, ők sem tudnak rólunk. Hát ösmerkedjünk egymással!”³A kezdeményezés értékét természetesen a történelmi körülmények határozták meg. A Collegium Artificum Transylvanicorum gondolata a román, magyar és szász képzőművészek közös kiállításának terve egy lelkes műpártolótól George Bacaloglutól ered. Bacaloglu első lépésként kolozsvári barátai közül Emil Isac-kal vette fel a kapcsolatot s valószínűleg közös megállapodásuk eredménye lehetett a Kolozsváron január 26-ra időzített gyűlés, mely tulajdonképpen körvonalazta a tervet s a gyakorlati lépésekben határozott. A gyűlésre a magyar művészek közül meghívták Ács Ferencet, Daday Gerőt, Havas Bélát és Nemes Andrást. A nem sokkal később megvalósult képműállítás nemcsak a művészeti szolidaritás példáját mutatja, hanem megkísérelt anyagi alapot teremteni egy közösen kiépítendő művészklub számára. Bacaloglu elnökletével a rendező bizottság 1921. január 29-én kezdi meg működését. Felhívásuk „Az Erdélyben és Tiszaháton élő festő-, szobrász- és iparművészekhez szól, minden „nemzetiségi különbség nélkül”.

Ilyen szervezési előzmények után került sor február 23-án a Vármegyeháza nagytermében rendezett kiállítás megnyitóra. A tárlat anyagát bemutató háromnyelvű katalógus nyolcvan művész nevét sorolja fel és összesen 327 festményről, szoborról, grafikáról és iparművészeti tárgyról tesz említést. A nyolcvan művész tizenhárom várost képvisel. E statisztikán belül a kolozsváriak 20, a nagybányaiak 19, a nagyváradiak 10, a nagyszebeniek, marosvásárhelyiek 5-5 művésszel képviseltették magukat a tárlaton. A kolozsvári névsor érdekessége, hogy a későbbi nagy művészetszervező ezen a kiállításon mutatkozik be először, egy stúdióval és két ipari tájjal. Mellette csupán Ács Ferencet és Szabó Vera szobrászművészt említhetjük az ismertebbek közül. Nagybányáról Thorma János távolmaradását reklamálják, bár mint zsűri tag az ő neve is szerepel a katalógusban. A Belle Arte későbbi tanárai közül Pericle Capidant és Eugen Pascut találjuk a

³ Közli Murádin Jenő a *Collegium Artificum Transylvanicorum c. tanulmányában*. In: Korunk. 1969. 1403. o.

felsorolásban, Tassy Demian Párizsból küld képet a tárlatra. Szatmár Popp Auréllal az élen, szinte teljes művészi képviselőben jelentkezik, a temesváriak közül azonban Gallas Nándor még fogságban van, Podlipny pedig nem küld képet.

„A százokat mindössze néhány nő képviseli”⁴, nagyon közepes alkotásokkal, pedig bizonyára sokan látni szeretnék volna Mattis-Teutsch János műveit is. A kiállítás dokumentumainak vizsgálatakor egyértelműen kitűnik, hogy a városok szerinti csoportosítás csakis Nagybánya esetében érvényes. Kolozsvárt, Szatmárt, Nagyváradot s a többi várost nem „iskolák”, hanem egyének, egymástól függetlenül alkotó művészek képviselik.

A román nyelvű lapok közül a Patria, az Infratirea közöl elismerő kritikát a kiállításról. Utóbbi újságban George Oprescu az első ízben bemutatkozó Szolnay Sándor képeit dicséri, a nagyváradi Szenes Fülöp portréját pedig a tárlat legjobb figurális képeként minősíti. Ács Ferencet az impresszionizmus kolozsvári meghonosítójaként emlegetik.

„A kiállítás sikere az egész erdélyi művészet létkérdése ma”- olvassuk Popp Aurél Emil Isachoz írt 1921. március 15-éről keltezett levelében. A tárlat sikerén fölbuzdulva Popp Aurél még ugyanabban az évben kezdeményezi az Erdélyi Alkotóművészek Egyesületének létrehozását, mely nemzetiségi különbség nélkül az összes erdélyi képzőművészeket, írókat és zenészeket tömörítette volna. Mindez terv és álmodozás maradt, az Erdélyi Szalon kiállításának sikere azonban vitathatatlan eredmény volt, a művészi szervezkedés útját és demokratikus alapelveit jelölte ki.⁵

3. 3. Az első erdélyi Művészeti Főiskola (1925-1940)

A kiállítások és más művészeti fórumok szervezése mellett egyre inkább megfogalmazódott az az igény is, hogy égető szükség van a művészképzésre a művésztanpótlás biztosítására, a művészeti stúdiumok felsőfokon való tanítására, az immár kulturális központként funkcionáló Kolozsváron. A román művelődési hatóság valósággal státuskérdésként kezelte a kolozsvári művészeti főiskola ügyét s már 1919-ben megbízza a Szebenszerdahelyen született, a budapesti Képzőművészeti Főiskolán végzett, jeles román szobrászt, Cornel Medreat a főiskola tervezetének írásba foglalásával. Mivel időközben Medreat a bukaresti művészeti főiskola tanárává nevezik ki a kezdeményezés elakad. Két évvel később Papp Sándor veszi kezébe az intézményalapítás előkészítését, majd a kisebb-nagyobb gazdasági és szervezési nehézségek ellenére az ő rektorságával nyitja meg kapuját

⁴ Ld. Ellenzék. 1921. február 23-iki számát.

⁵ Vö: Murádin: *Collegium* ... 1408-1409. o.

az első erdélyi felsőfokú művészeti oktatási intézet 1925 novemberében. Az érdemi tanítás azonban csak a következő év tavaszán indul meg, amikor a kultuszminisztérium engedélye megérkezik. Az 1926/27-es tanévre Párizsból hazatérnek az előzetesen kinevezett tanárok: Eugen Pascu, Romulus Ladea a szobrászat, Catul Bogdan és Aurel Ciupe a festészet és a rajz, valamint Anastasie Demian a díszítőművészet oktatására. A négy tanévre tagolt tanterv mind rajztanárok, mind önálló művészek képzését előirányozta. A növendékek túlnyomó többsége a festészet-grafika-díszítőművészet párhuzamos elsajátítására iratkozott be, csak kevesen akartak kizárólag szobrászatra szakosodni, mint például Szervátiusz Jenő, Virgil Fulicea vagy Ion Vlasiu. Fennállásának 16 esztendeje alatt összesen 1059 növendék iratkozott be a főiskolára, s az a 418 rajztanár, illetve művészképzős abszolvens, akik végül is ezzel a diplomával illeszkedtek be a két világháború közötti erdélyi társadalom közművelődésébe, látványosan hozzájárultak az általános és középfokú iskolai rajzoktatás felerősödéséhez, a művészeti közízlés tisztulásához s évtizedeken keresztül a kiállítások, a művészeti élet, az erdélyi látásmód szerveződésének, jellegeseződésének egyik alapvető összetevőjét, kristályosító közegét jelentették.⁶

3. 4. A Barabás Miklós Céh

A kisebbségi művészek többnyire szabadúszóként keresték kenyerüket. Néhányan rajztanárként dolgoztak, másokat pedig a különböző templomépítkezéseknél találunk a húszas évek elején. A hiába várt anyagi támogatás, a gyér képvásárlás, a csekély ösztöndíj és igen kevés elhelyezkedési lehetőség érezhető kiábrándultságot szült. A művészeti szervezkedésnek azt az alapvető ellentmondást kellett feloldania, mely alkotóink számának addig ismeretlen méretű gyarapodása és a nagyon korlátozott egzisztenciális lehetőségek között fennállt. Művészeink az alábbi fontosabb kérdések megoldását sürgették:

- növeljék az állami-közületi támogatást, rendelések, vásárlások, szubvenciók és ösztöndíjak formájában;
- tegyék rentábilissá a kiállításokat ingyen vagy kedvezményes terembérrel, a fűtés-világítás biztosításával;
- legyen lehetőség tanulmányutakra, szakkönyvek, festékek, vászon kedvezményesebb és szervezettebb beszerzésére;
- szervezzék meg a képtárak és közületi gyűjtemények intézményét, olyanformán, hogy azok a jelenkori képzőművészeti termésből is vásárolhassanak;

⁶ Banner: *Erdélyi ...* 59-61. o.

- kapjon védelmet az igazi művészet a kontárokkal, képügynökökkel és hamisítókkal szemben;
- a sajtó kezelje szelektíven és megalapozott kritikai magatartással a művészek jelentkezését;
- legyen művészeti szakfolyóirat;
- építsenek (lehetőleg Kolozsváron) egy kiállításra alkalmas műcsarnokot.⁷

E jogos követelések társadalmi tudatosítását intézményesített keretek között próbálják felvállalni a Kolozsváron, Nagyváradon, Temesváron és más városokban a húszas években megalakuló, de sajnálatosan tiszavirágéletűnek bizonyult érdekvédő egyesületek. A Barabás Miklós Céh szervezeti kezdeményezése új utakon, a helikoni irodalomszervezés eredményeit megismételve biztatott sikerrel. Habár a romániai magyar művelődési életben az irodalomszervezésnek biztosítottak elsőbbséget, éppen az Erdély mindenesévé avanszált Kós Károly bizonygatta minden alkalommal, hogy művészeti életünk béna marad, ha a zenekultúra és képzőművészet ösztönzésére nem gondolunk. Kós személyében szerencsésen egyesült az átfogóképesség és a tetterekészség. Az Erdélyi Helikon második évfolyamának három egymást követő számában⁸Kós Károly és Szántó György összegzi a grafikai művészetek fejlődését, különös tekintettel a hazai eredményekre. A folyóirat, nem kevés anyagi áldozattal, mintegy félszáz kitűnő minőségű reprodukcióban az erdélyi magyar, román és német képzőművészek legjelentősebbjeit mutatja be.⁹ A névsorból nem hiányzik Nagy István, Szolnay Sándor, Aurel Ciupe, Nagy Imre, Tassy Demian, Gallasz Nándor, Mattis-Teutsch János, Fritz Kimm, Emil Cornea, hogy csak a húszas évek állandó kiállítóit s csak a legjobbakat említsük.

A Barabás Miklós Céh alapító okmányának a marosvécsi „írói parlament” 1929 nyarán kelt határozatát tekinthetjük, mely folyóiratuk augusztus-szeptemberi számában látott napvilágot. A képzőművészekhelyzetére vonatkozó szövegrész a Helikonnak azt az elhatározását tolmácsolja, „hogy festőművészeink segítségére siet, s kérésünkre támogatja őket az írók céhének hasonló képíró-céh előkészítésében”.¹⁰ A helikoni védnökség alatt létrehozott művészszervezet irányítói, Kós Károly és Szolnay Sándor azokat az erdélyi román, magyar és szász művészeket is kiállításra invitálják, akik nem tagjai a Céhnek. A

⁷ Vö: Murádin: *A Barabás Miklós Céh*. Bukarest, 1978, Kriterion Könyvkiadó. 5-8. o.

⁸ Erdélyi Helikon. 1929. II. évf., 2., 3., 4. sz.

⁹ Kós Károly: *Erdély képzőművészetének problémája*. In: Erdélyi Helikon, 1928. I. évf. 2. sz.

¹⁰ Kádár Imre: *A negyedik marosvécsi találkozó*. In: Erdélyi Helikon, 1929. II. évf. 7. sz.

Barabás Miklós Céh nem hirdetett meg egyedül üdvözítőnek semmiféle tézist. Annyira nem, hogy például a nagybányaiak csoportja sem látott a szervezetben versenytársat.

1930 március 23-tól április 6-ig a Kolozsvári Atletikai Club Kogalniceanu utcai helyiségének három terme fogadja be az újonnan alakult művészcsoport rendkívüli érdeklődéssel várt kiállítását. A tárlaton szereplő művészek a hazai képzőművészet fiatalságát, a jelent képviselik (Szolnay, Nagy István, Kara Mihály, Juhász Ernő, Litteczky Endre). Nyolc festő, szobrász és grafikus több mint 120 alkotását mutatták be, az esemény reprezentálására a Minervánál katalógust is nyomtattak. A kiállítás szervezői a különböző városok, különböző művészeti központok alkotóit egyesítették az új művészszervezetben. Kolozsvárt Kós és Szolnay képviselték, a többiek a temesváriak, nagybányaiak, nagyváradiak közösségét, illetve Nagy Imre személyében a Székelyföld festőit reprezentálták.

Képzőművész szervezetünk első sikeres bemutatkozó kiállítása után az egyesület életképességét a gazdasági válság fojtogató nyomora egymagában is kérdéssé tette. A szervezőmunka korai kifulladásának azonban szubjektív okai is voltak. Támogatói az irodalomszervezés felől közelítettek a képzőművészeti élethez, elsődlegességet mindig is az irodalomnak, a könyvkiadás és a folyóiratcultúra zavartalanságának biztosítottak. A szervezet mozgósítását, pártoló tagok toborzását sürgeti Vásárhelyi Z. Emil.¹¹ Az 1939-es esztendő őszén szervezik meg az erdélyi művészek két nagy visszhangú tárlatát, az Astra és a Barabás Miklós Céh kiállításait. A 15 jelentkező életkora húsz és harminc év közötti. Pályakezdő fiatalok, többségük rajztanári diplomával.: András László, Andrásy Zoltán, Balázs Péter, Brósz Irma, Decitzky István, Erdei Erzsébet, F. Ferenczy Júlia, Incze István, Kós András, Kósa-Huba Ferenc, M. Makkai Piroska, Olajos István, Piskolthy Gábor, Rodé Edit és Tollas Júlia. Tárlatukat a vármegyeház üvegtermében kívánták megrendezni.

A kívülmaradottak (18 festő) az év decemberében kapnak helyet egy másik csoportos kiállításon a kolozsvári Magyar Kaszinó épületében. A fiatalok második kiállítására azután került sor, hogy a bécsi döntés nyomán mesterséges határokkal osztják meg Erdélyt és az itt élőket. Az észak-erdélyi művészek legjobbjai az adott politikai helyzetben sem adták fel „erdélyiségük” tudatát. A Barabás Miklós Céh 1941 január-februárjában éppen a fiatalok második kiállításának megrendezésével bizonyítja létét s még ugyanez év őszén intézményesített formában újítja fel tevékenységét.¹² A két kiállítás tükrében megállapítható, hogy a Céh fiataljainak közösségi fellépése a háborús esztendőök

¹¹ Vásárhelyi Z. Emil: *Erdélyi művészek*. Kolozsvár, 1937, Erdélyi Szépművészeti Céh.

¹² Murádin: *A Barabás ...* 30-38. o.

küszöbén valóban nemzedéki jelentkezés volt. Ha tehetségük mellett nem is bizonyítottak valamennyien, a „fiatalok” legjobbjaival találkozunk a következő évtizedek tárlatain. Teljesítményük széles értékskálán volt csak mérhető. Rajztanárok szerény bizonygatásait és ígéretesebb tehetségek felfénylését mutatták az egymás mellé tett képek.

A Barabás Miklós Céh megalakulásától eltelt több mint egy évtized munkálkodását áttekintve, megállapíthatjuk, hogy ismert céljait a körülményekhez képest jól teljesítette, a művészek szelekciója hasznára vált a művészeknek és az alkotásoknak egyaránt, kevésbé anyagi mint inkább erkölcsi tekintetben. A művészek anyagi és erkölcsi védelme érdekében a kezdeményezik a Céh hivatalos művészegyesületté való átalakítását. A szervezők összeállítják az alapszabályt, melyben rendszeres időszaki illetve állandó kiállításokat terveznek, szorgalmazzák a kolozsvári műcsarnok felépítését, képzőművészeti szakkönyvtár létesítését, tanulmányi vagy utazási ösztöndíjak, segélyek szerzését, végül pedig megfogalmazzák, hogy a Céh rendes tagjának tekint minden erdélyi képzőművészt, aki elismeri az alapszabályokat, megkapja a kétharmados szavazattöbbséget és fizeti a tagsági díjat.

Újraalakulása után a művészszervezet élénkebb tevékenységet fejt ki, mint korábban bármikor. Kezdeményezésekben nincs hiány. Ha terveik nem is válnak mindig valóra, ébren tartják, mozgósítják a közvéleményt. Nem sokkal az alakuló ülés után a Céh védnöksége alatt nyílik meg Nagy Imre kolozsvári kiállítása. Mindennél fontosabb volt azonban kolozsvári Műcsarnok megépítése. A művészegyesület működésének, szervezőmunkájának egyik legfontosabb és minden bizonnyal leglátványosabb eredménye ez. A kolozsvári sétatérnek a Szamoshoz közel eső csendes északi parcelláján készen áll a Műcsarnok épülete Kós Károly terve alapján. Az erdélyi és az Erdélyből elszármazott művészek együttes bemutatójával avatják fel az épületet 1943 tavaszán, amelyre meghívják külön a nagybányaiak csoportját is.¹³A több mint egy hónapig, 1943. március 27-től május 2-ig nyitva tartó tárlaton a Barabás Miklós Céh 31 művésztárgya közel 100 képpel, szoborral, grafikai munkával és iparművészeti tárggyal vett részt. Öt hét alatt mintegy nyolcezren nézik meg az erdélyi művészek közös tárlatát. A kiállított kétszáznál több alkotásnak mintegy negyedrésztét közgyűjtemények, intézmények és magánosok megvásárolják. Múzeumi vagy közületi tulajdonba kerül a kiállító céhtagok számos képe, szobra és grafikai munkája: Bordi András, Ferenczy Júlia, Fülöp Antal Andor, Gy. Szabó

¹³ Uő: 45-50. o.

Béla, Kós András., Kósa-Huba Ferenc, Nagy Imre, Olajos István, Szervátiusz Jenő, Szolnay Sándor, Tollas Júlia alkotásai.

A Céh egyik utolsó nagyszabású rendezvényét 1943. novemberében tartotta a kolozsvári Múcsarnokban. Ez alkalommal teljes létszámmal, művészeink legjobbjait mozgósítva, szervezeti jellegét hangsúlyozva lépett fel. 34 kiállító 145 alkotását fogadja be november 14. és december 5. között a sétatéri Múcsarnok három terme. A tagok többnyire friss munkáikból, kiállításokon még nem látott alkotásokból küldtek be. Két nappal a hivatalos megnyitó előtt sajtóbemutatón ismertették a kiállítás képeit, körvonalazták a művészszervezet céljait és feladatait. Az 1943. novemberében rendezett – mondhatni gyűjteményesnek tekinthető - tárlatról lapjainkban több méltatás és három tanulmányterjedelmű írás foglalkozik. Utóbbiak szerzőit kritikai irodalmunk legnevesebb művelői között tartjuk számon. László Gyula, Biró Béla és Entz Géza foglalkozott érdemben a művészszervezet bemutatójával. Kritikai meglátásaik jószerint ma is helytállóak, de még művészetelméleti szempontjaik egyik-másikával is egyetérthetünk. Részletekbe menően és a pártatan elemzés módszerével közeledtek művészeink alkotásaihoz. Összegezve a kritikát megállapíthatjuk, hogy képzőművészeinknek e nagy seregszemléje alkalmat adott a mélyebb, teljesebb önvizsgálatra, minden addigi számonkérésnél őszintébb hangon, felelősségteljesebb kritikai hozzáállással. A Céh csoport-fellépésének ez is egyik érdeme.¹⁴

4. Az erdélyi művészek magyarországi bemutatkozása

1937. május 1. és június 4. között a budapesti Csekonics-palotában – a Barabás Miklós Céh védnöksége alatt – sikeresen bemutatkozhatott a korszak legjelentősebb romániai magyar képzőművészeit felsorakoztató kiállítás. Ez a tárlat egyben az első alkalom volt, hogy romániai magyar művészek külföldön csoportkiállítást, akkoriban gyakori szóhasználattal kollektív bemutatót rendeztek.¹⁵ A kiállításon résztvevő művészek valamennyi képzőművészeti műfajban képviseltetni kívánták a határokon túl még ismeretlen romániai magyar művészetet. Katalógus is készült a megnyitóra s ebben a résztvevők 147 alkotását – 46 festményét, 63 grafikáját (akvarellt és pasztellt is ideszámítva), 36 szobrát és 2 iparművészeti tárgyát tüntetik fel.¹⁶A tárlat anyagából

¹⁴ Uő: 54-59. o.

¹⁵ Uő: 19-20. o.

¹⁶ *A Barabás Miklós Céh erdélyi képzőművészeti tárlata – 1937. (katalógus).*

Szolnay Sándor portréit emeli ki a kritika: a Cézanne feltétlen hatására utaló csendéleteit, képeinek szintézist teremtő erejét, tompított és töretlen színeit dicsérik.¹⁷ *Nagy Imre* megkülönböztetett figyelmet kap. Méltatói nemcsak azt emlegetik fel, hogy pályája kezdetén Szőnyi és Aba-Novák társaságában indult, s mindkettejük hatását, szellemi rokonságát érezni képein, de utalnak rá, hogy műveivel több alkalommal találkozhattak már. Festményein a csíki tájak egzotikumát, egyfajta néprajzi érdekességét veszik észre. Tájhoz kötöttségét Dési Huber István is méltatja.¹⁸ *Bordi András* már azok között van, akik nem a céh egykori alapító tagjai sorában jelentkeznek a kiállításon. *Vásárhelyi Z. Emil* és *Gy. Szabó Béla* mellett ő a csoportban az egyik legfiatalabb. Réti és Rudnay növendékeként tartják számon. A párizsi Salon kiállításra fogadja el egyik képét, 1929-ben pedig a Szinyei Társaság dicsérő oklevelét kapja meg. Könnyed, lavírozott akvarelljeivel szülőföldjének paraszt-típusait örökíti meg. „Impresszionista lírikusnak” emlegetik, de minden pejoratív él nélkül.¹⁹ A nagybányai művésztelep két neves alkotója is meghívást kapott a tárlatra. A kolónia alapító mestere, *Thorma János*, és a formabontók táborához tartozó, mintegy az ellenpólust képviselő *Ziffer Sándor*. Lyka „a kiállítók szeniorjának” nevezi Thomát.²⁰ Ziffer Sándornak „néhány nagy méretű, bátran őszinte, darabos, nyers színeszésű, szigorúan szerkesztett” vászna jó benyomást keltett.²¹ A grafikát az említetteken kívül *Bánffy Miklós*, *Kós Károly* és *Gy. Szabó Béla* képviselték. Kós grafikáját linómetszetek, illusztrációk képviselik, s ezek mellett bemutatta néhány épülettervét is. Az *Atila királról énekhez* készített kitűnő szövegképeit dicsérik. Gy. Szabó Béla kapja talán a legtöbb elismerést. Négy szénrajzát, nyolc pasztelljét, valamint fehér-fekete és színes fametszeteit állítja ki. *Szervátiusz Jenő* munkáiban a pályája kezdetén álló művész őszinte alkotásait, a „székely népi faragások keménységére és fantasztikumára emlékeztető” figuráit értékelik.²² Szobrásztársa, a művészpályán jóval korábban induló *Gallasz Nándor*, csupa mozgás kisszobrait a modern művészi törekvések élvonalában helyezi el a kritika. Ezekben a domborműveiben „a filozófus ember kézjegyét” látják meg.²³

¹⁷ Nagy Zoltán: *Erdélyi képzőművészek Budapesten*. In: Páztortú. 1937. XXIII. évf., 11-12. sz.

¹⁸ Dési Huber István: *Az erdélyi képzőművészek budapesti kiállításának margójára*. In: Korunk. 1937. XII. évf., 6. sz.

¹⁹ Lyka Károly: *Erdélyi művészek kiállítása Budapesten*. In: Pesti Hírlap. 1937. május 2.

²⁰ Uo.

²¹ Dési Huber: uo.

²² Lyka: uo.

²³ Nagy: uo.

Bibliográfia

1. *A Barabás Miklós-Céh kiállításának megnyitása.* In: Ellenzék, 1930. március 25.
2. Andrási Gábor és mások: *Magyar képzőművészet a 20. században.* [h. n.], 1999, Corvina Kiadó.
3. Aradi Nóra (főszerk.): *A magyarországi művészet története. 7. k.* Budapest, 1985, Akadémiai Kiadó.
4. Banner Zoltán: *Erdélyi magyar művészet a XX. században.* Budapest, 1990, Képzőművészeti Kiadó
5. Uő: *Szervátiusz Jenő.* Bukarest, 1976, Kriterion Könyvkiadó.
6. Barbosa, Octavian: *Dictionarul artistilor romani contemporani.* Bucuresti, 1976, Ed. Meridiane.
7. Beke László és mások: *Magyar művészet 1800-tól napjainkig.*
8. Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867-1940.* Csíkszereda, 2002, Pro-Print Könyvkiadó.
9. Bölöni György: *Képek között.* Budapest, 1967, Szépirodalmi Könyvkiadó.
10. Dési Huber István: *Az erdélyi képzőművészek budapesti kiállításának margójára.* In: Korunk. 1937. XII. évf., 6. sz.
11. Florea, Vasile: *Arta romaneasca moderna si contemporana.* Bucuresti, 1982, Ed. Meridiane.
12. Fülep Lajos: *Európai művészet és magyar művészet.* Bukarest-Kolozsvár, 2001, Kriterion Könyvkiadó.
13. Kazai Magdolna: *Magyar kisebbség 1922-1942 repertórium.* Szeged, 1994, Scriptum.
14. Kádár Imre: *A negyedik marosvécsi találkozó.* In: Erdélyi Helikon, 1929. II. évf. 7. sz.
15. Kós Károly: *Erdély képzőművészetének problémája.* In: Erdélyi Helikon, 1928. I. évf. 2. sz.
16. *Kós Károly levelezése.* (Sajt. a. r.: Sas Péter). Budapest, 2003, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó.
17. Körner Éva: *Magyar művészet a két világháború között.* Budapest, 1963, Gondolat Kiadó - Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata.

18. Uő: *Avantgárd – izmusokkal és izmusok nélkül. Válogatott cikkek és tanulmányok.* Budapest, 2005, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet.
19. Laptoiu, Negoita: *Muzeul de arta din Cluj.* Bucuresti, 1974, Ed. Meridiane.
20. Lyka Károly: *Erdélyi művészek kiállítása Budapesten.* In: Pesti Hírlap. 1937. május 2.
21. Murádin Jenő: *A Barabás Miklós Céh.* Bukarest, 1978, Kriterion Könyvkiadó.
22. Uő: *Collegium Artificum Transylvanicorum.* In: Korunk. 1969. 1403-1410. o.
23. Uő: *Erdélyi festőiskolák.* Bukarest, 1997. Kriterion Könyvkiadó.
24. Uő: *Erdélyi magyar metszetművészet a 20. században.* Nagyvárad, 2004, Europrint Kiadó.
25. Uő: *Nagy István.* Bukarest, 1984, Kriterion Könyvkiadó.
26. Uő: *Nagybányától - az új hangokig.* In: Korunk. 1968. 10. szám.
27. Nagy Zoltán: *Erdélyi képzőművészek Budapesten.* In: Pásztortűz. 1937. XXIII. évf., 11-12. sz.
28. Németh Lajos: *Modern magyar művészet.* Budapest, 1968, Corvina Kiadó.
29. Oprescu, George (red.): *Istoria artelor in Romania. Vol. 2.* Bucuresti, 1970, Ed. Meridiane.
30. Uő: *Pictura romaneasca contemporana.* Bucuresti, 1962, Ed. Meridiane.
31. Passuth Krisztina: *Avantgarde kapcsolatok Prágától Bukarestig ...*
32. Uő: *Magyar művészek az európai avantgarde-ban.* [h. n.], 1974, Corvina Kiadó.
33. Uő –Pataky Dénes: *XX. századi művészet.* [h. n.], 1978, Corvina Kiadó.
34. Réti István: *A nagybányai művésztelep.* Budapest, 1992, Képzőművészeti Kiadó.
35. Sorban, Raoul-Banner Zoltán: *Aurel Popp.* Bucuresti, 1968, Ed. Meridiane.
36. Szakács Gabriella: *A revíziós politika és a magyarság Erdélyben.* Magiszteri dolgozat. BBTE. Kolozsvár, 2006.
37. Vásárhelyi Z. Emil: *Erdélyi művészek.* Kolozsvár, 1937, Erdélyi Szépmíves Céh.